

Gabriel Radle

DEZVOLTAREA RITURILOR NUPTIALE BIZANTINE CONFORM SINAI GR. 957*

Original: [Gabriel RADLE, The Development of Byzantine Marriage Rites as Evidenced by Sinai Gr. 957, OCP 78 \(2012\) 133-148.](#)

Printre manuscrisele bibliotecii Mănăstirii Sfintei Ecaterina din muntele Sinai, Egipt, există un codex medieval catalogat drept *Gr. 957*. El cuprinde rămășițele unui Evhologhiu grec, ce conține un formular incomplet de rugăciuni folosite în slujirea Liturghiei și a tainelor. De dimensiuni relativ mici, măsurând doar 123x87 mm, el constă azi din 86 de folii, doar o parte din ele în forma originală. Codexul începe întrerupt în timpul unei rugăciuni de după amvon a Liturghiei Darurilor Înaintesfințite și se termină întrerupt, în timpul citirii Evangheliei din Utreniile Duminicii.¹

Indicațiile paleografice și liturgice din *Sinai Gr. 957* au permis cercetătorilor să sugereze o origine palestiniană.² El este în general catalogat astăzi ca aparținând secolului al X-lea³, cu toate că Dmitrievskij, care a publicat o traducere parțială a manuscrisului în 1901, îl datează în secolul IX-X.⁴ Atât datarea în secolul al X-lea⁵ cât și datarea lui Dmitrievskij în secolul al IX-lea⁶ au fost acceptate printre cercetătorii în liturgică. O datare în secolul al X-lea timpuriu ar corespunde anului 933/4 datat pe coperta interioară a manuscrisului.

Evhologhiul pare să fie o sinteză constantinopolitană și o sinteză a practicilor liturgice palestinienne locale.⁷ Precum vom vedea, unele din

* Lucrare inițial prezentată la conferința internațională a Societății de Liturgică Orientală (Society of Oriental Liturgy)
¹ G. RADLE, *Sinai Gr. 957* (PIO Licentiate Tesina nepublicată, Roma 2010) 10. O versiune adaptată a acestei lucrări se pregătește pentru publicare.

² JACOB, "Note" 142; PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini* 49.

³ K. CLARK, *Checklist of Manuscripts in St. Catherine's Monastery, Mount Sinai, microfilmed for the Library of Congress*, 1950 (Washington, D.C. 1952) 10; M. KAMIL, *Catalogue of all manuscripts in the Monastery of St. Catherine on Mount Sinai* (Wiesbaden 1970) 110; K. ALAND, *Kurzgefasste Liste der griechischen Handschriften des Neuen Testaments* (Berlin 1994) 273.

⁴ DMITRIEVSKIJ 1.

⁵ Parenti-Velkovska, *Barberini* 49; JACOB, "Note" 142.

⁶ M. ARRANZ, "Les prières presytérales de la Tritoefti. Ière Partie: Textes et Documents," OCP 43 (1977) 85; I. FOUNTOLIS, *Κείμενα λειτουργικής*, vol. 1 *Τριθέκτη* (Salonic 1969) 6; PASSARELLI, "Stefanoma" 389.

⁷ De exemplu, riturile inițierii creștine (ff. 1v-20r) sunt în cea mai mare parte comune cu sursele constantinopolitane, în timp ce formula pentru ungerea postbaptismală pare să fie o practică locală. Vezi M. ARRANZ, "Euchologie constantinopolitain: Baptême et onctions," OCP 53 (1987) 78-86. Alt exemplu este ritul aghesmei de la Teofanie (ff. 30v-40v), care adaugă un prolog unic înainte de rugăciunea Μέγας εἶ, Κύριε. Vezi Elena VELKOVSKA, *Nuovi paralleli greci*

aceste practici locale nu sunt adesea regăsite în alte evhologhii din această perioadă, multe dintre ele dispar în sursele de mai târziu. În același timp, unele elemente locale originale conținute de *Sinai Gr. 957* au continuat să fie copiate și, cu toate că alterate în diferite grade, au reușit să-și facă loc în evhologhiile actuale. Acest fenomen poate fi observat în special în riturile unirii conjugale. De fapt, o privire mai atentă la acest evhologhiu puțin studiat de la periferia Bizanțului revarsă aieva lumină peste dezvoltarea practicilor maritale în ritul bizantin în general. Aceste rituri matrimoniale sunt centrul atenției în acest studiu.

Structura riturilor nuptiale în *Sinai Gr. 957*

Descrierea științifică a ritului marital bizantin de obicei începe cu evidențierea faptului că actualul rit al nunții reprezintă de fapt două rituri independente: Logodna și Cununia/ Încununarea, care peste timp au ajuns să fie săvârșite ca un singur ritual.⁸ Riturile matrimoniale din *Sinai Gr. 957*, totuși, expun o structură mai complexă decât o simplă distincție în două părți:

A. Ritul Logodnei (Εύχή ἐπὶ μνηστείας⁹) [f. 21^r]

1. Ectenia
2. Rugăciunea (Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος) [f. 21^v]
3. Rugăciunea plecării [capetelor] (Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἐξ ἔθνῶν προμνηστευσάμενος) [f. 22^r]

B. Ritul pentru pregătirea cămării (perdelei) de nuntă (Εύχή εἰς τὸ στήσαι παστὸν γάμου¹⁰)

C. Ritul Cununiei/ Încununării (Εύχή εἰς γάμου¹¹) [f. 22^v]

1. Ectenia
2. Rugăciunea Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον [f. 23^v]
3. Încununarea, împreunarea mâinilor drepte, Εἰρήνη πᾶσι [f. 24^r]

dell'Euclologio Slavo del Sinai. Seminario del Dipartimento di Studi Slavi dell'Europa centro-Orientale – Università di Roma "La Sapienza" (Filologia Slava 1, Roma 1996) 19, 25-29, 40-41.

⁸ Vezi de exemplu: PARENTI, "Matrimonio" 268-269; PASSARELLI, "Stefanoma" 381; PENTKOVSKY, "Mariage" 259.

⁹ Întâlnit cu unele greșeli în DMITRIEVSKIJ 4. Am inclus o traducere deplină a acestuia și a tuturor rugăciunilor nuptiale în studiul nostru critic la *Sinai Gr. 957*, ce se pregătește pentru a fi publicat.

¹⁰ Vezi *Ibid.* 4 și 184.

¹¹ Parțial găsit în *Ibid.* 4-5.

4. Rugăciunea plecării [capetelor] (Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σωτηριώδει σου οἰκονομία)

5. Împărtășirea și concedierea [f. 24^v]

D. Rugăciunea potirului (Εὐχή τοῦ ποτηρίου¹²): Ὁ θεός, ὁ τὰ πάντα ποιήσας τῇ ἰσχύϊ σου

E. Rugăciunea pentru luarea cununilor (Εὐχή εἰς <τὸ> ἀποστεφανῶσαι¹³)[25^r]

F. Ritul dezlegării cămării (perdelei) de nuntă (Εὐχή εἰς λύσ(ιν) παστοῦ γάμου¹⁴) [f. 26^r]

1. Rugăciunea Νυμφῶνα καταντήσαντες οἱ δοῦλοί σου

2. Rugăciunea plecării [capetelor] (Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παραγενάμενος ἐν Κανᾶ...) [f. 26^v]

Riturile Logodnei și Încununării din *Sinai Gr. 957* se găsesc și în sursele constantinopolitane doar cu variații minore.¹⁵ Același lucru este adevărat pentru Rugăciunea Potirului (comun).¹⁶ Rugăciunea luării/îndepărtării cununilor, totuși, nu este una întâlnită de obicei în evhologhiile constantinopolitane.¹⁷ Mai mult, rugăciunile preoțești ale cămării de nuntă nu sunt observate în sursele constantinopolitane.¹⁸ Astfel noi avem aici un exemplu clasic al unui evhologhiu de la periferia Bizanțului, articulând rugăciunile locale ale tradiției sale cu riturile capitalei bizantine ce erau folosite drept model.¹⁹ Pentru acest timp, practicile Constantinopolului au dobândit o influență crescândă printre creștinii

¹² Vezi *Ibid.* 5.

¹³ Textul întreg în *Ibid.*

¹⁴ Vezi *Ibid.*

¹⁵ Rugăciunile din riturile Logodnei și Cununii corespund celor ce se găsesc, de exemplu, în *Paris Coislin 213*, cu unele variații în ectenii. Vezi ARRANZ, *Eucologio Costantinopolitano* 323-328. *Barberini Gr. 336* deja conține aceste rugăciuni în secolul al VIII-lea, mai puțin ectenia ritului Logodnei. Vezi PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini* 184-187.

¹⁶ ARRANZ, *Eucologio Costantinopolitano* 329; PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini* 188.

¹⁷ *Paris Coislin 213* are rugăciunea Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ τὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ στέφανον εὐλογήσας (vezi ARRANZ, *Eucologio Costantinopolitano* 331). Aici rugăciunea este Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ τὸν παράδεισον ἀκαμάτως φυτεύσας καὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκεῖαις χερσὶ διαπλάσας (vezi DMITRIEVSKIJ 5).

¹⁸ Constantin Porfirogenetul scrie că Împăratul și Augusta după cununie, la sosirea în cămara de nuntă, erau acompaniați de cântări de binecuvântare. Toruși, nu există mențiuni despre rugăciuni preoțești care îi acompaniază, iar evhologhiioanele timpurii de redactare constantinopolitană sigură nu includ rugăciuni de binecuvântarea a cămării de nuntă. Vezi CONSTANTIN al VII-lea Porfirogenetul, *Le Livre des cérémonies. Texte établi et traduit par Albert Vogt, Tome II* (Paris 1935) 181.

¹⁹ Despre acest fenomen, vezi S. PARENTI, "The Liturgical Tradition of the Euchologion of Archimedes" în *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata* III/2 (2005) 69-87, aici 76, actualizat și republicat recent ca S. PARENTI, "La tradizione liturgica dell'eucologio 'di Archimede Pitagorico'" în *A Oriente e Occidente di Costantinopoli. Temi e problemi liturgici di ieri e di oggi* (Statul Cetății Vaticanului 2010) 129-145, aici 135. Vezi și mai recent S. PARENTI, "Towards a Regional History of the Byzantine Euchology of the Sacrament" în *Ecclesia Orans* 27 (2010).

calcedoniei ai Palestinei și ai Orientului mijlociu.²⁰ Cum evhologhiile constantinopolitane erau copiate, unele practici locale de la periferia Bizanțului au fost de asemenea încorporate în acestea, astfel conservându-le pentru posteritate.²¹ Pe lângă conservarea acestor practici periferice, *Sinai Gr. 957* oferă de asemenea una dintre cele mai vechi redactări ale ritului constantinopolitan al căsătoriei. Înainte de a investiga rugăciunile periferice rare incluse în codex, să aruncăm o scurtă privire la redactarea conservatoare a ritului constantinopolitan al cununiei, observat cel mai bine examinând plasarea rugăciunii potirului comun.

Potirul comun

Rugăciunea potirului comun, intitulată simplu „rugăciunea potirului” în *Sinai Gr. 957*, până la studiile recente adesea a nedumerit pe cercetători.²² Faimosul evhologhiu bizantin *Barberini Gr. 336* din a doua jumătate a secolului al VIII-lea²³, plasează Rugăciunea pentru potirul comun imediat înainte de împărțire, astfel legând rugăciunea cu însăși euharistia. Din cauză că *Barberini Gr. 336* este cel mai vechi evhologhiu, acest lucru dă impresia că potirul comun a fost la început unul euharistic [sau, cel puțin, legat de împărțire – *n. trad.*].

Totuși, printre manuscrisele nou găsite de la Sinai, redescoperite abia în 1975, există o parte importantă a evhologhiilor *NE/MΓ 53*, datate în secolul VIII-IX.²⁴ Această sursă nou găsită este mai mult sau mai puțin contemporană cu codexul *Barberini*. Ea conține rugăciunile pentru Logodnă (f. 79r-80r)²⁵ cât și ritul Cununiei (f. 80r-82v). Cu toate că Evhologhiul a fost

²⁰ Despre acest fenomen, vezi mai recent G. RADLE, “*Sinai Greek NE/MΓ 22: Late 9th/ Early 10th Century Euchology Testimony of the Liturgy of St John Chrysostom and the Liturgy of the Presanctified Gifts in the Byzantine Tradition*” în *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata III/8 (2011) 169-221*.

²¹ *Ibid.* Cf. S. PARENTI, *L’Euclologio Slavo del Sinai nella storia dell’euclologio bizantino. Seminario del Dipartimento di Studi Slavi dell’Europa Centro-Orientale – Università di Roma “La Sapienza”* (Filologia Slava 2, Roma 1997) 21-24.

²² Pentru studiile anterioare care încearcă să dea sens potirului comun vezi PASSARELLI, “Stefanoma” 386-387, care oferă două ipoteze diferite pentru originile potirului comun, una euharistică și alta non-euharistică; BALDANZA 339-340, pare să lege potirul comun cu originile euharistice; RITZER 202-206, de asemenea, discută despre potirul comun observând că, dacă *Barberini Gr. 336* îl consideră unul euharistic, norma în manuscrise este că potirul comun este non-euharistic.

²³ Vezi PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini*.

²⁴ Vezi P. G. NIKOLOPOULOS (et al.), *Tà véa εὐρήματα τοῦ Σινᾶ* (Atena 1998), 150. Vezi și P. GÉHIN și S. FRØYSHOV, “Nouvelles Découvertes Sinaïtiques: à propos de la parution de l’inventaire des manuscrits grecs” în *Revue des Études Byzantines* 58 (2000) 167-184, aici 176-177. Christos Kanavas își scrie teza de doctorat pe acest manuscris la Institutul Oriental Pontifical [Pontifical Oriental Institute] (PIO), Roma. Vezi publicația oficială a PIO, *Anno Accademico 2009-2010. Atti* 53. Kanavas, de asemenea, se pregătește să scoată o ediție critică a acestui evhologhiu pe care cu toții o așteptăm cu nerăbdare.

²⁵ Prima rugăciune a logodnei corespunde cu rugăciunea constantinopolitană din *Barberini Gr. 336* (PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini* 184), iar a doua, rugăciune alternativă pentru logodnă, nu este constantinopolitană: Δέσποτα φιλάθρωπε Κύριε, ὁ διὰ τῆς προφητικῆς φωνῆς, f. 79v-80r.

copiat în regiunea Palestinei, Ritul Cununii este constantinopolitan și corespunde cu ritul conținut de *Barberini Gr. 336*. Oricum structura Ritului Cununii în acest manuscris este mai veche decât cea găsită în Evhologhiul *Barberini*. Diferența majoră este că *NE/MΓ 53* nu conține rugăciunea „potirului comun”.²⁶ În schimb, rugăciunea plecării [capetelor] este simplu urmată de rubrica: Καὶ μετὰ τὸ Ἀμὴν μεταδιδούς αὐτοῖς τῆς ζωοποιῶ κοινωνίας ἀπολύει (f. 82v).

Această structură mai veche a cununiei este confirmată de *Sinai Gr. 957*. În timp ce *Sinai Gr. 957* conține o rugăciune a potirului (comun), el nu încorporează efectiv această rugăciune în ritul cununiei precum o face codexul *Barberini*. În *Sinai Gr. 957* după rugăciunea plecării [capetelor] există o rubrică identică cu *Sinai NE/MΓ 53*: Καὶ μετὰ τὸ Ἀμὴν μεταδιδούς αὐτοῖς τῆς ζωοποιῶ κοινωνίας ἀπολύει. Rugăciunea potirului comun urmează această rubrică, astfel poziționând potirului comun nu doar după împărțire, ci chiar după concedierea ritului cununiei. Această excludere a potirului comun din actualul rit al cununiei este de asemenea întâlnită în Evhologhiul sud-italian din secolul al X-lea *St Petersburg 226* (f. 104r).²⁷ Atât în *Sinai Gr. 957* cât și în *St Petersburg 226* ritul cununiei include încă împărțirea sub forma Darurilor Înaintesfințite precum în *Sinai NE/MΓ 53* și în codexul *Barberini*. De aceea, putem afirma că rugăciunea potirului comun se referă la un cu totul alt potir – unul non-euharistic.

Amplasarea rugăciunii potirului comun în afara ritului cununiei în *Sinai Gr. 957* și *St Petersburg 226* are sens când considerăm că această rugăciune este posibil să-și aibă rădăcinile într-un ceremonial de binecuvântare a banchetului nupțial ce-și are originea dinainte de a se obișnui a se celebra riturile cununiei în biserică.²⁸ Precum a subliniat pr. prof. Mihail Jeltov, descrierea lui Teofilact de Simocatta a nunții Împăratului Mauriciu din 582 ne ajută să punem în lumină practica potirului comun în Bizanț.²⁹ În timp ce ni se spune că ritul nunții include împărțirea, banchetul nupțial începe cu ceea ce pare a fi un ceremonial al potirului

²⁶ De asemenea, evhologhiul nu include ectenia diaconală pentru cununie menționată în *Barberini Gr. 336* (PARENTI-VELKOVSKA, *Barberini* 186.2-8).

²⁷ Despre acest manuscris vezi A. JACOB, “L’Euchologe de Porphyre Uspenski. Cod. Leningr. Gr. 226 (Xe siècle)” în *Le Muséon* 78 (1965) 173-214. Vezi și P. KOUMARIANOS, *Il Codice 226 della Biblioteca di San Pietroburgo. L’Eucologio Bizantino di Porfyrio Uspensky*. (Dissertatio ad Doctoratum, Roma 1996) §196.

²⁸ KHOULAP 176.

²⁹ ZHELTOV 205.

comun.³⁰ Practica domestică a unui potir comun în riturile nupțiale creștine este o practică atestată mult dincolo de Bizanț.³¹ Originea domestică a potirului comun ar sugera că locul rugăciunii potirului comun în *Barberini Gr. 336* este doar o încercare stângace de a încorpora un rit domestic într-un rit al cununiei, aplicând această rugăciune la potirul euharistic deja sfințit. Chiar și așa, *Sinai Gr. 957* a fost copiat cu un secol după codexul *Barberini*, cu toate acestea el conservă o structură constantinopolitană mai veche din moment ce conține potirul euharistic în ritul cununiei și o altă binecuvântarea a potirului comun, deosebită de cea din ritul cununiei.³² În timp ce *Sinai Gr. 957* ne oferă mărturii rare despre o structură mai veche a ritului constantinopolitan al cununiei, cel mai fascinant aspect al riturilor nupțiale în acest manuscris sunt elementele sale neconstantinopolitane, anume rugăciunile unice în legătură cu riturile cămării de nuntă. Ceea ce a mai rămas din acest articol va fi dedicat acestor rugăciuni.

Riturile cămării de nuntă

Riturile cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957* au primit puțină atenție din partea cercetătorilor. Primul din cele două rituri ale cămării de nuntă (vezi mai sus structura, partea B) este intitulată *Ritul pregătirii cămării de nuntă* (Εύχη εἰς τὸ στῆσαι παστὸν γάμου). Al doilea rit (vezi mai sus structura, partea F) este întâlnit în finalul secțiunii nupțiale a codexului și este intitulat *Ritul dezlegării cămării de nuntă* (Εύχη εἰς λύσιν παστοῦ γάμου). Cele mai recente studii despre nunta în Bizanț totuși fie ignoră, fie interpretează greșit acest rit al dezlegării cămării de nuntă. Scriind anume despre *Sinai Gr. 957*, Pentkovsky neglijează să identifice acest ultim rit al cămării [de nuntă], etichetând structura cununiei din *Sinai Gr. 957* ca

³⁰ *Ibid.* Totuși trebuie să fim atenți să nu presupunem că ritul cununiei actuale la acest moment era deja săvârșit în biserică precum sugerează Jeltov [Zheltov] că era. Doar Teofilact afirmă că avea loc în cămara interioară cea mare (ἐν τῷ μεγάλῳ θαλάμῳ) lângă holul cunoscut ca Augusteus (Αύγουσταῖος). I. BAKKERUS (ed.), *Theophylacti Simocattae. Historiarum Libri Octo* (Bonn 1834) 51. Doar din 610 odată cu nunta lui Heraclie și a Iriniei avem prima mărturie că ritul nupțial ecleziastic constantinopolitan era celebrat în biserică. Vezi PARENTI, "Matrimonio" 270. Cf. C. DE BOOR (ed.), *Theophanis Chronographia* (Leipzig 1883) I: 299.

³¹ Rugăciunea potirului comun în tradiția armeană, cu toate că astăzi este făcută în biserică, până în secolul al XIX-lea era încă săvârșită acasă. Vezi PENTKOVSKY, "Mariage" 264. Cf. F. VAN DE PAVERD, "Forme celebrative del matrimonio nelle chiese orientali" în *La celebrazione del matrimonio cristiano. Atti della V settimana di studio dell'associazione professori di liturgia* (Bologna 1977) 11-116, aici 72-73; H. DENZINGER, *Ritus orientalium coptorum, syrorum et armenorum in administrandis sacramentis* (Würzburg 1864) II: 464-476, 482. Un fel de binecuvântare populară a potirului comun domestic poate fi întâlnită în Apus. Vezi mai jos, nota 54.

³² Vezi PARENTI, "Matrimonio" 272. Cf. PENTKOVSKY, "Mariage" 264. Cu toate că o indicație rubricală din *Sinai Gr. 957* lasă deschisă posibilitatea ca rugăciunea potirului să fi fost săvârșită imediat după concediere, rămâne faptul că se afla încă în afara ritului cununiei. Baldanza a avut dreptate să observe o legătură strânsă între căsătorie și euharistie (vezi BALDANZA 234-326, 347-349). Totuși analiza lui despre potirul comun trebuie nuanțată, considerând că legătura din *Barberini Gr. 336* a acestui potir cu Darurile Înaintesfințite poate fi confirmată ca anormală printre sursele noastre timpurii.

terminându-se cu o rugăciune de luare a cununilor.³³ Parenti menționează ritul, dar în schimb îl interpretează greșit drept o rugăciune a „dezlegării” cununilor în locul dezlegării cămării [de nuntă],³⁴ chiar dacă *Sinai Gr. 957* deja conține o rugăciune pentru luarea cununilor (vezi mai sus structura, partea E). Vladimir Khoulap îl urmează pe Parenti în etichetarea greșită a rugăciunii numindu-o *Gebet zur Lösung der Kränze*.³⁵

Asocierea acestui rit cu luarea cununii se face probabil din cauza unor motive variate. În primul rând, rugăciunea începătoare a acestui rit se găsește încă în evhologhiile bizantine de azi, dar este etichetată și interpretată ca Rugăciunea de luare a cununilor în a opta zi.³⁶ În al doilea rând, deși cuvântul παστός în titlu rugăciunii inițial se referă la un „pat” sau la un „dormitor”, în rare ocazii cuvântul poate fi tradus drept „cununa nunții”.³⁷ În plus, cuvântul λύω – folosit altundeva în legătură cu luarea cununii – nu ar putea să aibă un sens clar dacă înțelegem παστός ca dormitor. În cele din urmă, *Sinai Gr. 957* deja conține o rugăciune pentru pregătirea cămării de nuntă. Dacă rugăciuni înaintea unei cămări de nuntă pot fi găsite în evhologhiile grecești,³⁸ o rugăciune pentru pregătirea cămării de nuntă în plus față de altă rugăciune pentru „dezlegarea” ei, nu este atestată în alte evhologhii bizantine.³⁹

Oricum titlul acestei rugăciune folosește cuvântul παστός la singular, făcând interpretarea pluralului „cununi” puțin probabilă. În plus, precum vom vedea, prima rugăciune a acestui rit face aluzie la rugăciunea luării cununii deja încheiată și se deschide cu o referință explicită la cămara de

³³ PENTKOVSKY, „Mariage” 285.

³⁴ PARENTI, „Matrimonio” 278. Consultă ediția engleză a aceluiași articol deoarece există o greșeală tipografică evidentă în versiunea italiană. Parenti a numit în mod clar rugăciunea pentru dezlegarea cununilor (*sciogliere*) în loc să aleagă cununile (*scegliere*), așa cum citim în versiunea italiană. Vezi A. CHUPUNGO (ed.), *Handbook for Liturgical Studies, vol IV: Sacraments and Sacramentals* (Collegeville 2000) 265.

³⁵ KHOULAP 185, nota 564.

³⁶ Vezi de exemplu Μικρόν Εύχολόγιον de la Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Atena 2007) 125.

³⁷ „ὁ νυμφικὸς στέφανος” este dată ca un înțeles rar pentru utilizarea cuvântului παστός în D. DIMITRAKOU, Μέγα Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, vol. VII (Atena 1949) 5581. Cf. IOAN HRISOSTOM, *Omilia împotriva teatralului* în PG, 56: 551.

³⁸ Vezi mai jos, nota 67.

³⁹ Unele evhologhii mai puțin studiate conțin două rugăciuni care au legătură cu cămara de nuntă. Totuși din câte cunosc nu există alt evhologhiu care conține rugăciuni intitulate explicit atât pentru *pregătirea* cât și pentru *dezlegarea* cămării de nuntă. În *Ottoboni Gr. 344* (anul 1177), există o rugăciune pentru cămara de nuntă (Εύχη λεγομένη εἰς τὸν νυμφῶνα, f. 189v) care se găsește în unele surse italo-grecești (Εύλογητός εἶ Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς τῇ κλήσει σου τῇ ἀγίᾳ). Ea este urmată de a doua rugăciune în ritul dezlegării cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957*, care este intitulată în schimb drept Εύχη εἰς τὸ ἄραι τὰ σταφάνια (f. 190r). *Vatican Gr. 1863* (sec. al XII-lea) a conținut odată două rugăciuni legate de cămara de nuntă. Prima rugăciune este rugăciunea cămării de nuntă ce se găsește în *Ottoboni Gr. 344*. A doua rugăciune, care este pentru dezlegarea cămării de nuntă, lipsește acum deoarece există o lacună imediat după titlul rugăciunii (f. 121v). În *Ottoboni Gr. 344*, vezi F. QUARANTA, „In difesa dei matrimoni greci e del mattutino pasquale. Un testo pugliese inedito del XIII secolo” în *Studi sull’Oriente Cristiano* 5 (2001) 91-117.

nuntă. Pare clar, astfel, că ritul intitulat „Εύχη εἰς λύσ(ι)ν παστοῦ γάμου” ar trebui menționat în contextul unui rit pentru „dezlegarea” cămării de nuntă.

Din moment ce *Sinai Gr. 957* este singurul nostru evhologhiu grec ce conține rituri atât pentru pregătirea cât și dezlegarea cămării de nuntă, trebuie să privim dincolo de evhologhiile bizantine când căutăm semnificația lor liturgică și culturală.

O paralelă est-siriană

Semnificația acestor rare rituri ale cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957* poate fi deslușită privind la un fenomen paralel în tradiția antică est-siriană care conține atât un rit pentru pregătirea cămării de nuntă, cât și alt rit pentru dezlegarea cămării.⁴⁰ Ritul est-sirian pentru pregătirea cămării de nuntă de asemenea se referă că „voalarea” sau „înnodarea” sa⁴¹ este tradițional făcută înainte ca proaspeții miri să se retragă pentru noapte. Tradiția este de a oferi cuplului un loc și o perioadă de intimitate, adeseori prin închiderea pentru o săptămână a unei părți din gospodăria și așa aglomerată.⁴² După săptămâna mirilor, ritul dezlegării sau dezvelirii cămării [de nuntă] este celebrat.⁴³

Ambele titluri și conținutul rugăciunilor cămării de nuntă întâlnite în *Sinai Gr. 957* indică că aceste obiceiuri est-siriene nu erau caracteristice nestorienilor orientali. Cuvântul παστός în titlul rugăciunilor din *Sinai Gr. 957* ar putea foarte bine tradus drept „perdeaua cămării”⁴⁴ permițându-ne să interpretăm riturile manuscrisului nostru ca rituri pentru pregătirea, și mai târziu, dezlegarea perdelei cămării de nuntă. O astfel de referință literală la cămara în chip de cort ridicată pentru intimitatea cuplului are ecou în tradiția est-siriană, care se intitulează rugăciunea pentru primenirea cămării de nuntă, literal – înnodarea, legarea cămării de nuntă, cu referință la perdea.⁴⁵ Fără deosebire de cum traducem cuvântul παστός în *Sinai Gr. 957*, totuși, titlurile rugăciunilor trebuie înțelese ca rugăciuni pentru pregătirea și apoi dezlegarea/ demontarea unui spațiu închis folosit drept cămară nupțială pentru cuplul nou căsătorit.

⁴⁰ Yousi MOUSSESS 131. f 253-256; MURAVIEV 179.

⁴¹ MOUSSESS 131.

⁴² BADGER 271.

⁴³ MURAVIEV 179; MOUSSESS 131. Atât Raes cât și Badger omit să includă acest rit în studiile lor despre nunta caldeeană. YOUSIF 255.

⁴⁴ H.G. LIDDELL, R. SCOTT, *Greek-English Lexicon. 9th edition with a revised supplement* (Oxford 1996) 1346.

⁴⁵ Vezi BADGER 271.

Conținuturile rugăciunilor pentru pregătirea și dezlegarea cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957* se potrivește de asemenea cu schema est-siriană. Textul rugăciunii pentru pregătirea cămării de nuntă anticipează consumarea unirii nupțiale, făcând explicită cererea către Dumnezeu ca cei nou căsătoriți (νεονύμφοις) să fie binecuvântați cu prunci buni (παιδοποιΐαν ἀγαθὴν). În același chip, precum vom vedea mai jos, ideea că dezlegarea cămării de nuntă aduce ritualul la final se găsește în prima rugăciunea a acestui rit (vezi structura, partea F1).⁴⁶

Riturile cămării de nuntă pentru prima săptămână a mirilor au origini comune, sau cel puțin paralele, în vechile obiceiuri nupțiale evreiești care merg până în antichitate.⁴⁷ *Nissu'in*, adică nunta evreiască, se referă uneori chiar la *huppah* – numele cortului nupțial sau casa în care căsătoria urma să fie săvârșită.⁴⁸ Ceremonia nunții ce culminează cu mireasa și mirele ce intră împreună în *huppah*, era urmată de o săptămână a mirilor de petreceri și binecuvântări.⁴⁹ Cartea Facerii (29:15-29) deja face referință la o perioadă prevăzută de o săptămână de conviețuire maritală în istorisirea nunții lui Iacov cu Lia.⁵⁰

Importanța cămării de nuntă în riturile cununiei creștine a Orientului Mijlociu este ilustrată mai mult la Dumbarton Oaks și în colecția Clercq de către două exemple de brâie aurite de cununie decorate cu motive iconografice creștine ce supraviețuiesc din secolul VI-VII.⁵¹ Aceste brâie, ambele din Siria, au fost cel mai probabil purtate de mireasă ca o binecuvântare pentru zămislire și naștere de prunci; se crede că au fost asociate în mod specific cu cămara de nuntă.⁵²

Importanța cămării de nuntă în binecuvântările cununiei creștine nu este confirmată în răsărit. Ei bine, în Franța secolului al XII-lea, paturile de nuntă erau binecuvântate de preoți.⁵³ Chiar în Anglia, la nunta lui Henry al

⁴⁶ Deși subtile, există unele asemănări între rugăciunea din *Sinai Gr. 957* pentru pregătirea cămării de nuntă și una din rugăciunile est-siriene. Pentru o traducere engleză a acestei rugăciuni caldeene vezi BADGER 274.

⁴⁷ Vezi KASHANI-POSNER 1032.

⁴⁸ Până azi evreii ortodocși întrebuințează un baldachin în ceremonia de nuntă, făcând apel la cortul/cămara de nuntă inițial. Vezi KASHANI-POSNER 1032, 1040-41.

⁴⁹ NEUSNER (et al.), "Life Cycle" 803. Pentru mai multe despre sărbătoarea de o săptămână, vezi M. SATLOW, *Jewish Marriage in Antiquity* (Princeton 2001) 178-180.

⁵⁰ Vezi Anne SCHWERTFEGER, *Ethnological Sources of the Christian Marriage Ceremony* (Stockholm 1982) 42-43.

⁵¹ Vezi E.H. KANTOROWICZ, "On the Golden Marriage Belt and the Marriage Rings of the Dumbarton Oaks Collection" în DOP 14 (1960) 1-16.

⁵² G. VIKAN, "Marriage Belts" în ODB II: 1304.

⁵³ Un exemplu poate fi văzut cazul căsătoriei fiului lui Baudouin al II-lea, conte de Guines. Vezi G. DUBY, *The Knight, the Lady and the Priest. The making of modern marriage in Medieval France* (New York 1983) 257-258.

VII-lea în 1486, episcopul a dat binecuvântare peste patul de nuntă, urmată de un potir comun cu vin îndulcit și condimentat, numit „benediction posset” (băutura binecuvântării).⁵⁴ Resturi ale importanței tradiționale oferite cămării de nuntă supraviețuiesc chiar și azi în tradițiile populare ale Greciei actuale, unde tradiții amănunțite pentru pregătirea și decorarea patului de nuntă abundă.⁵⁵

Așadar, *Sinai Gr. 957* este o sursă liturgică bizantină unică, păstrând un număr semnificativ de rugăciuni de rostite la domiciliu pentru începerea vieții conjugale a cuplului proaspăt căsătorit. Din data de început a manuscrisului nostru și fiindcă aceste rituri nu pot fi găsite complet intacte în nici un alt evhologhiu grecesc, aș sugera, precum Passarelli a sugerat pentru potirul comun,⁵⁶ că aceste rituri ale cămării de nuntă la domiciliu sunt probabil anterioare timpului când celebrarea ritului cununiei în clădirea bisericii devenise răspândită.⁵⁷ Deja în secolul al III-lea, *Faptele lui Toma* fac aluzie la ceea ce unii ar putea interpreta drept o asociere a binecuvântării cununiei creștine cu cămara de nuntă.⁵⁸ Deci se pare că *Sinai Gr. 957* a copiat practicile constantinopolitane timpurii ale logodnei și ale rugăciunilor pentru cununia cu împărțășirea [cu Darurile] Înaintesfințite, dar totuși a continuat să includă alte obiceiuri locale în evhologhiu.

Rânduiala riturilor cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957*

Dacă riturile cămării de nuntă în *Sinai Gr. 957* sunt într-adevăr o parte a obiceiurilor conviețuirii nuptiale, precum mi se pare, există un aspect ciudat al acestei rânduiei care necesită explicație: rugăciunea pentru pregătirea cămării (perdelei) de nuntă este ciudat plasată înaintea actualului rit de încununare, în timp ce rugăciunea pentru dezvelirea cămării de nuntă este plasată după el.⁵⁹ Aceasta pare să inaugureze viața conjugală înaintea ca însăși nunta să aibă loc. Totuși, această structură stranie poate fi explicată dacă luăm în considerare că ritul cununiei în manuscrisul nostru este constantinopolitan, în timp ce riturile cămării de

⁵⁴ Vezi G. MONGER, *Marriage Customs of the World: from henna to honeymoons* (Santa Barbara 2004) 23-24.

⁵⁵ Am fost recent martor la astfel de rituri populare la o nuntă în afara Salonicului. Un lucru deosebit de memorabil a fost actul de rostogolire a unui copil peste pat, astfel încât să binecuvânteze fecunditatea cuplului care urma să se căsătorească.

⁵⁶ PASSARELLI, “Stefanoma” 387; KHOULAP 176.

⁵⁷ Vezi mai sus nota 30.

⁵⁸ Vezi RITZER 107-110, 274-276.

⁵⁹ O parte din discuția despre această plasare ciudată în KHOULAP 185, nota 564 a fost, în opinia mea, prematură din moment ce, după cum s-a menționat mai sus, el și-a bazat discuția pe o interpretare greșită a naturii acestor rituri ale cămării de nuntă.

nuntă erau practicate la periferia Bizanțului. *Sinai Gr. 957* pur și simplu încearcă să încorporeze binecuvântările locale tradiționale, care erau săvârșite acasă, în structura riturilor capitalei bizantine, combinând două tradiții într-un fel care ni se pare întâmplător.

Această rânduială surprinzătoare nu ar fi părut întâmplătoare copistului la momentul scrierii. Căci ar fi anacronic să proiectăm înțelegerea noastră canonică înapoi într-o perioadă când ritul cununiei în biserică fusese făcut obligatoriu în Bizanț abia prin Novela 89 a lui Leon al VI-lea (+ 912).⁶⁰ Și există mărturii din belșug că periferia bizantină adoptă destul de încet această practică nouă.⁶¹ Încă trebuie să ne amintim că după Sinodul Trulan (691-692), logodna deja a afectat legătura matrimonială⁶², îndeplinită mai târziu prin coabitare matrimonială.⁶³ Cu aceste realități istorice în minte, nu putem proiecta în mintea copistului nostru din periferia secolului al X-lea o înțelegere a cununiei – și cu ea a vieții conjugale – ca fiind formulată doar prin rânduiala încununării.

În orice caz, practicile cununiei constantinopolitane au continuat să câștige teren în regiune, marginalizând riturile locale ale cămării de nuntă. Probabilitatea că acest proces era deja în desfășurare la momentul când *Sinai Gr. 957* era copiat, este evidențiată de faptul că un secol mai târziu, manuscrisul *Sinai Gr. 957*, incluzând o rugăciune mai specifică după ritul încununării pentru voalarea cămării de nuntă, o încorporează în schimb ca o rugăciune pentru luarea cununilor, chiar dacă ea este imediat urmată de o altă rugăciune pentru luarea cununii.⁶⁴

⁶⁰ Ideea necesității unei binecuvântări eclesiale pentru căsătorie, dacă în secolul al VIII-lea a devenit deja vizibilă, a fost inițial formalizată legal sub Leon al VI-lea. Vezi L'HUILLIER, 155-157.

⁶¹ În Kievul secolului al XI-lea doar membrii aristocrației se căsătoreau cu binecuvântările bisericii. Codexul rusesc *Jaroslav* din secolul al XII-lea oferă o anumită recunoaștere eclesială pentru căsătoriile de drept comun, în timp ce în secolul al XV-lea, mitropolitul Fotie al Rusiei a luptat împotriva căsătoriilor cu drept comun, arătând că ele încă persistau acolo. Stefan Dușan a trebuit să sublinieze necesitatea binecuvântărilor căsătoriei eclesiale pentru sârbii din secolul al XIV-lea. Mulți georgieni se căsătoreau probabil fără binecuvântările bisericii până la sfârșitul secolului al XII-lea. Vezi Eve LEVIN, *Sex and Society in the World of the Orthodox Slavs, 900-1700* (New York 1989) 83-86 și notele. Vezi și L'HUILLIER 160-161 și notele.

⁶² Canonul 98 al Sinodului Trulan acuză de adulter orice bărbat care ia în căsătorie o femeie logodită cu un logodnic care este încă viu: 'Ο ἑτέρω μνηστευθεῖσαν γυναῖκα, ἔτι τοῦ μνηστευσαμένου ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκείμεθω ἐγκλήματι. Vezi G. ALBERIGO (et al.), *Conciliorum Oecumenicorum Generaliumque Decreta, editio critica I: The Oecumenical Councils from Nicaea I to Nicaea II, 325-787* (Turnhout 2006) 290. Cf. G. NEDUNGATT și M. FEATHERSTONE, *The Council in Trullo Revisited. Kanonika 6* (Roma 1995) 179. Pentru alte exemple de echivalență aproximativă canonică între logodnă și cununie, vezi PARENTI, "Matrimonio" 269 și RITZER 178-180.

⁶³ Acesta a fost și cazul evreilor din antichitate. KASHANI-POSNER, "Marriage," 1032; NEUSNER (et al.), "Life Cycle" 802-803.

⁶⁴ Rugăciunea de pregătire a patului se intitulează Εὐχή τὸ ἐπᾶραι στέφανα ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν νεονύμφων, iar rugăciunea următoare se intitulează Εὐχή εἰς τὸ λῦσαι στέφανα. Vezi DMITRIEVSKIJ 31.

Ritul dezlegării cămării (perdelei) de nuntă

O perspectivă mai aprofundată asupra dezvoltării practicilor nuptiale bizantine poate fi culeasă dintr-o examinare mai atentă a ritului din *Sinai Gr. 957* pentru dezlegarea cămării (perdelei) de nuntă. După cum s-a menționat mai sus, prima rugăciune în acest rit (vezi schema structurii, partea F.1) se găsește în evhologhiile actuale, chiar dacă sub un titlu diferit, marcat în schimb ca rugăciunea pentru luarea cununii în a opta zi. În rugăciune citim:

Νυμφῶνα καταντήσαντες οἱ δοῦλοι σου, Κύριε, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐκτελέσαντες, τοῦ ἐν Κανᾷ Γαλιλαίας γάμου, καὶ συντελοῦντες καθ' ἑαυτῶν σύμβολα, δοξάν σοι ἀναπέμπομεν τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ.

La cămara de nuntă au venit robii Tăi, Doamne, și [imitând] rânduiala săvârșită la nunta din Cana Galileei, și desăvârșind simbolurile, Ție slavă îți înălțăm Tatălui și Fiului...

În structura verbelor acestei rugăciuni, primele două propoziții folosesc participiul aorist *καταντήσαντες*, *ἐκτελέσαντες*, iar a treia propoziție folosește un participiu prezent *συντελοῦντες* când se referă la luarea/ înlăturarea simbolurilor cununiei – cununile. Aceasta dă impresia că luarea cununilor abia a avut loc. Faptul că unele surse, incluzând evhologhiile actuale, asociază această rugăciune cu luarea cununii în a opta zi și că rugăciunea siro-orientală pentru dezlegarea patului de nuntă în a opta zi, de asemenea, include în sine depunerea cununilor,⁶⁵ se pare că *Sinai Gr. 957* prescrie un rit combinat similar pentru luarea cununilor și devoalarea cămării de nuntă la o săptămână de la cununie, păstrând obiceiurile locale.

Nu e pripit apoi să se sugereze că tradiția bizantină a atârării cununilor de nuntă deasupra patului unui cuplu pentru o săptămână după cununie⁶⁶ și-ar putea avea originile în obiceiurile conviețuirii din Orientul Mijlociu. Dacă cununile sunt înlăturate odată cu dezlegarea cămării de nuntă, iar cămara de nuntă este special ridicată pentru intimitatea cuplului în timpul primei săptămâni după nuntă, cu greu ar fi posibil să ne așteptăm ca într-adevăr cuplul să poarte cununile cât timp sunt în cămara lor de nuntă. Deci, punerea cununilor deasupra patului în timpul săptămânii

⁶⁵ MOUSSESS 131.

⁶⁶ G. VIKAN, "Marriage Crowns" în ODB II: 1306.

nupțiale s-a dezvoltat fără îndoială ca o punere simbolică, înălțând cununile deasupra cuplului odată cu începerea vieții lor de căsnicie.

Demn de remarcat despre această rugăciune pentru dezlegarea cămării de nuntă este perenitatea în vremurile de mai apoi,⁶⁷ intrată chiar în evhologhiile noastre moderne, dar înțeleasă mai degrabă ca o rugăciune pentru luarea cununilor în a opta zi.⁶⁸ Deși rugăciunea a fost modificată cu o literă, schimbând Ν – „Νυμφῶνα” cu Σ – „Σύμφωνα”, astfel că acum, în loc de „Noi robii tăi, Doamne, care am venit la cămara de nuntă” avem în schimb „care am ajuns la un consens/asentiment [o înțelegere]”: „Σύμφωνα καταντήσαντες οἱ δοῦλοί σου...”. Încorporând această rugăciune într-un loc unde nu a existat vreodată o binecuvântare pentru patul nupțial, sau cel puțin unde ea nu mai era practică (adică în locuri determinate de influența constantinopolitană), era logic ca rugăciunea să fi fost modificată ca să se potrivească unui context și unui înțeles complet diferit. Schimbarea în textul rugăciunii nu a fost doar o simplă încercare de a face rugăciunea mai puțin explicit sexuală, așa cum s-a sugerat.⁶⁹ Nu ar fi motiv să se schimbe o rugăciune atât de evident prin natură în afară de cazul când ea nu mai era recitată la cămara de nuntă.

În timp ce rugăciunea grecească folosită azi modifică doar o literă din textul original găsit în *Sinai Gr. 957*, unele reeditări au încercat să o modifice în continuare „corectând” „ciudata” folosire a primei persoane plural.⁷⁰ Dacă rugăciunea se referă la actul de a ajunge la concordat/consens, apoi, în contextul nunții, acest concordat ar trebui să se refere numai la cuplu iar nu la toți cei prezenți. Această corecție încorporată în traducerea slavonă a rugăciunii, supraviețuiește în redactarea slavonă până azi. Prin urmare, citim în versiunea slavonă „La consimțământ au ajuns robii Tăi (a treia persoană plural), Doamne... îți dau slavă ҃ие...” (Согласная достигше раби Твои, Господи... славу Тебе возсылают).⁷¹

⁶⁷ Manuscrisul palestinian *Marea Lavră 189* din secolul al XIII-lea conține prima rugăciune a ritului de dezlegare combinată cu rugăciunea pentru pregătirea cămării/dormitorului sub titlul Εὐχὴ εἰς τὸ λῦσαι παστόν. Vezi DMITRIEVSKIJ 184. Alt manuscris palestinian din secolul al XIII-lea, *Sinai Gr. 960* conține a doua rugăciune pentru desfacere/dezlegare intitulată Εὐχὴ εἰς τὸ ἀπολύσαι παστόν, urmată de prima rugăciune pentru desfacere/dezlegare intitulată Εὐχὴ ἑτέρα. Vezi *Ibid.* 194.

⁶⁸ Deși titlul rugăciunii o indică ca o rugăciune pentru luarea/înlăturarea cununilor în a opta zi, când este folosită, adesea va fi recitată ca rugăciunea care încheie ritul căsătoriei (rostită după actuala concediere). Cu toate acestea, mulți preoți vor omite deplin să o folosească.

⁶⁹ Precum ARRANZ a scris: „... Symphona katantisantes, terme qui sauve mieux la pudeur.” M. ARRANZ, “La tradition liturgique de Constantinople au IXe siècle et l’Euchologe Slave du Sinai” în *Studi sull’Oriente Cristiano* 4/2 (2000) 91.

⁷⁰ *Atena Ethnike Bibliothekē 670* este un exemplu citat de P. TREMPERAS în Μικρόν Εὐχολόγιον, Τ. Α’: Αἰ ἀκολουθίαι καὶ τάξεις Μνήστρον καὶ Γάμου, Εὐχελαίου, Χειροτονιῶν καὶ Βαπτίσματος (Atena 1998) 81.

⁷¹ *Требник Митрополита Петра Могили Куїв 1646*, retipărire după ediția originală din 1646 (Kiev 1996) I: 427.

Concluzii

Sinai Gr. 957 ne luminează foarte mult cunoașterea istoriei dezvoltării ritului bizantin al căsătoriei. Din analiza noastră a acestui rit în acest codex putem trage următoarele concluzii:

1. Riturile creștine ale binecuvântărilor preoțești ale cămării de nuntă, împărțite atât înainte cât și după o săptămână de la nuntă, nu se limitează la orientul asirian, ci pot fi urmărite în periferia bizantină precum și mărturie *Sinai Gr. 957*.

2. Ritul actual al luării cununilor de nuntă în a opta zi, regăsit în evhologhiile bizantine actuale, conține o rugăciune care era inițial pentru dezlegarea cămării de nuntă după ce s-a împlinit o săptămână de la nuntă. Mai târziu, rugăciunea a fost asociată cu cea de luare a cununilor și modificată în diferite grade odată cu diminuarea practicii de a binecuvânta cămara de nuntă. Această schimbare a fost naturală din moment ce cununile erau cândva luate odată cu deoalarea cămării de nuntă.

3. Practica bizantină a atârării cununilor deasupra patului în săptămâna ce succede nunta pare să-și aibă originile în aceste rituri și obiceiuri ce înconjoară săptămână mirilor de conviețuirea maritală.

4. Riturile cununiei găsite în evhologhiile bizantine din zilele noastre nu își au originea pur și simplu, așa cum se spune adesea, din două rituri, Slujbele de Logodnă și Cununie. Mai degrabă ele își au originea dintr-un al treilea loc: casa/ căminul. Mănunchiul de rituri maritale inițial săvârșite acasă ar include în mod special rugăciunea de astăzi a potirului comun și rugăciunea mai sus citată a luării cununilor în a opta zi (Σύμφωνα καταντήσαντες...).

Prin urmare, *Sinai Gr. 957* ne oferă un bogat exemplu despre cum celebrau creștinii cununia cu binecuvântarea preoțească acasă înainte practicării cununiei în clădirea bisericii. Biserica venea către cuplu, intrând în casa lor în timp ce ei căutau să-și înceapă călătoria formând împreună o nouă gospodărie la începutul vieții lor conjugale.

Astfel de binecuvântări ale cămării de nuntă pot fi găsite de-a lungul lumii creștine. Precum am văzut, rituri de acest fel în mod tradițional au existat printre caldeeni catolici și ortodocșii asirieni. Occidentul chiar și-a

avut propria tradiție de binecuvântare a cămării de nuntă. Unele obiceiuri populare ce includ cămara de nuntă pot fi văzute chiar și azi în Europa, în special în Grecia. Actul asocierii cununiei cu viața sexuală a unui cuplu este un fenomen natural legat de esența ființei umane. Pentru creștini, care văd legătura sexuală a dăruirii de sine ca o icoană a lui Hristos și a Bisericii Sale, binecuvântările patului, fie prin tradiții populare fie prin rugăciuni ale preotului, sunt tocmai ceea ce s-ar aștepta cineva să găsească.

Lista abrevierilor utilizate în acest studiu

ARRANZ, *Eucologio Costantinopolitano* = M. ARRANZ, *L'Eucologio Costantinopolitano agli inizi del secolo XI. Hagiasmatikon & Archieratikon (Rituale & Pontificale) con l'aggiunta del Leitourgikon (Messale)* (Rome 1996).

BADGER = G.P. BADGER, *The Nestorians and their Rituals*, vol. II (London 1987).

BALDANZA = G. BALDANZA, "Il rito del matrimonio nell'eucologio Barberini 336. Analisi della sua visione teologica" în *Ephemerides Liturgicae* 93 (1979) 316-351.

L'HUILLIER = P. L' HUILLIER, "Novella 89 of Leo the Wise on Marriage: An Insight into its Theoretical and Practical Impact" in *The Greek Orthodox Theological Review* 32/2 (Brookline, MA 1987), 153-162.

JACOB, "Note" = A. JACOB, "Note sur la prière Κτίστα τῶν ὑδάτων de L'Euchologe Barberini" în *Byzantion* 56 (Brussels 1986), 139-147.

KASHANI-POSNER, "Marriage" = R. KASHANI-R. POSNER, "Marriage" în G. Wigoder (ed.), *Encyclopaedia Judaica* (Ierusalim 1996).

KOULAP = V. KOULAP, *Coniugalia Festa. Eine Untersuchung zu Liturgie und Theologie der christlichen Eheschließungsfeier in der römisch-katholischen und byzantinisch-orthodoxen Kirche mit besonderer Berücksichtigung der byzantinischen Euchologien. Das östliche Christentum, Neue Folge, Band 52* (Würzburg 2003).

MOUSSESS = C. MOUSSESS, *Les livres liturgiques de l'Église chaldéenne* (Beirut 1955).

MURAVIEV = A. MURAVIEV, "Les rites du mariage dans les églises de langue syriaque" în *Études Syriaques* 3. *Les liturgies syriaques* (Paris 2006).

NEUSNER (et al.), "Life Cycle" = "Life Cycle in Judaism," în J. NEUSNER, A. AVERY-PECK, W.S. GREEN (eds.), *The Encyclopaedia of Judaism* (Leiden 2000), 803.

PARENTI, "Matrimonio" = S. PARENTI, "Matrimonio. In Oriente." în A. CHUPUNGO (ed.), *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia* (Roma 1998), vol. IV, 267-285.

PARENTI-VELKOVSKA, Barberini = S. PARENTI – Elena VELKOVSKA, *L'Eucologio Barberini gr. 336. Seconda edizione riveduta con traduzione italiana* (Roma 2000).

PASSARELLI, "Stefanoma" = G. PASSARELLI, "La Cerimonia dello Stefanoma nei Riti Matrimoniali Bizantini secondo il codice Cryptense Gb VII (X sec)" în *Ephemerides Liturgicae*, 93 (Roma 1979), 381-391.

PENTKOVSKY, "Mariage" = A. PENTKOVSKY, "Le cérémonial du mariage dans l'Euchologe byzantine du XIe-XIIe siècle" în *Le Mariage. Conférences Saint-Serge. LXe semaine d'études liturgiques* (Roma 1994), 259-287.

RITZER = K. RITZER, *Le mariage dans les Églises chrétiennes du Ier au XIe siècle* (Paris 1970).

YOUSIF = P. YOUSIF, "La célébration du mariage dans le rite chaldéen" în *La Celebrazione Cristiana del Matrimonio. Simboli e testi* (Roma 1986), 217-259.

ZHELTOV = M. ZHELTOV, „Вступление в брак: библейское осмысление и церковное чинопоследование” în *Таинства Церкви: Материалы подготовительных семинаров. Международной богословской конференций Русской Православной Церкви «Православное учение о церковных Таинствах»* (Moscova 2007), 198-206.

SUMMARY

The tenth-century Palestinian codex *Sinai Gr. 957* contains one of the oldest redactions of the Constantinopolitan nuptial rites of Engagement and Marriage. In addition to copying the marriage practices of the tradition of the Byzantine capital, the euchology also includes local marriage rites celebrated at the nuptial bedchamber. These nuptial-chamber blessings have been overlooked or misinterpreted by Byzantine liturgiologists. This article dispels the misunderstandings surrounding these prayers, places them in their historical context, and shows how these prayers from the Byzantine periphery came to influence the development of the Byzantine Rite of Marriage as we know it today.

*Tradus din engleză de Mihai Răducă
pentru www.teologie.net*